УДК 811.161.2'28:811.161.2'373.232

Лєснова В.В.,
кандидат філологічних наук,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДІАЛЕКТНІ ОЦІННІ НАЗВИ ЯК ОСНОВА ТВОРЕННЯ ПРІЗВИЩ

Українська антропоніміка як наука, зародившись у XIX ст., і в наш час активно розвивається, збагачуючись новими напрямками досліджень. Інтерес науковців до власних імен закономірний, адже ці лексичні одиниці дають багатющий матеріал для вивчення багатьох проблем мовознавства, етнографії, історії, культурології тощо. Як зауважував Ю.К. Редько, "в основі прізвищ нерідко збереглися старовинні слова, які давно вже не живуть у жодному з діалектів сучасної мови, діалектні слова, не закріплені існуючими словниками <...>. Прізвиська та прізвища є важливим джерелом вивчення мови й історії, на їх основі можна робити певні висновки про міграцію населення та зв'язки з іншими народами" [17, 146]. Відомо, що твірними основами сучасних українських прізвищ є лексеми різноманітних лексико-семантичних груп: "<...> рішали про прізвища то духові чи фізичні прикмети голови сім'ї, то схожість із деякими звірятами чи рослинами, то знову різноманітні порівняння з різними предметами, і врешті прозиви, так звані вуличні прозвиська, і не в малій мірі хресні імена" [20, 223].

В українському мовознавстві є низка ґрунтовних праць, присвячених походженню, національним рисам, словотвірним особливостям прізвищ (Ю.К. Редько, П.П. Чучка, Р.І. Осташ, М.Л. Худаш, І.Д. Сухомлин, Р.Й. Керста, Г.В. Бачинська та ін.). Значну увагу дослідники приділяють регіональній характеристиці антропонімів, наголошуючи, що "лексеми, які нині в українців виконують роль офіційних прізвищ, формувалися на базі українських говорів упродовж багатьох століть, у зв'язку з чим сьогодні вони репрезентують сотні традиційних (нерідко дуже давніх) діалектизмів лексичного, словотвірного морфологічного й фонетичного рівнів" [22, 211].

Разом з тим, прізвища Луганщини ще не були предметом спеціального вивчення, зокрема щодо з'ясування специфіки представлення в них діалектних лексем, чим і зумовлено актуальність нашої роботи.

Говірки регіону, обраного для дослідження, належать до новостворених. Переселення українців до Східної Слобожанщини починаючи з XVII ст. відбувалося з лівобережної й правобережної України, переважно з Чернігівщини, Полтавщини, Сумщини, Київщини; російські переселенці приходили з Орловської, Калузької, Тульської, Воронезької, Курської губерній. Етнічна неоднорідність слобожан позначалася на мовній ситуації в цьому регіоні та на характері українських говірок. За словами Д.І. Багалія, "українська мова тут витворилася не задніпрянська, не галицька, не чернігівська, а власна, місцева, немов середня між ними" [2, 28]. Пізніші хвилі переселення (XX ст.) відбувалися з різних територій України, Росії та

інших колишніх союзних республік – Білорусі, Молдови тощо. Це, безперечно, вплинуло на етнічний склад населення, а отже, і на його антропонімікон.

Метою пропонованої статті є аналіз сучасних прізвищ мешканців Луганщини, в основі творення яких лежать діалектні апелятиви – оцінні назви. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити семантику та ареал поширення діалектних оцінних номенів як твірних основ прізвищ; 2) установити кількісне співвідношення лексем, що містять позитивну та негативну оцінку фізичних і психічних якостей людини.

Усі аналізовані антропоніми ми розподілили на групи відповідно до того, яким говіркам властивий той чи той номен, покладений в основу творення колишнього прізвиська – сучасного прізвища.

1. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для бойківських говірок: *Багрій* 'неотеса' [14, 1, 39], *Батюк* 'остолоп, йолоп' [14, 1, 46], *Галай* 'криклива й дурна людина' [14, 1, 158], *Галамага* 'верзун, балакун, базікало' [14, 1, 158], *Гула* 'ненажера' [14, 1, 198], *Джус* 'кмітливий, спритний хлопець, підліток' [14, 1, 211], *Дунда* 'ледача людина', 'маломовна людина' [14, 1, 238], *Луць* 'п'янюга' [14, 1, 420], *Обметиця* 'капарниця, пліткарка' [14, 2, 9], *Чемсак* 'моторна, жвава людина' [14, 2, 365] (зазначимо, що у ВТССУМ з ремаркою *зах*. подано дієслово *чемсати* 'здирати кору' [4, 1597], тому можна припустити віддієслівне походження аналізованого прізвища, що могло означати людину, для якої була характерною названа дія).

На Луганщині зафіксовано прізвище *Дзямко*, яке, на думку Ю.К. Редька, утворено від дієслівної основи [18, 142]. Не відкидаючи цієї версії, припускаємо, що аналізоване прізвище могло походити й від апелятива *дзяма*, відомого в бойківських говірках зі значенням 'худа жінка' [14, 1, 213].

2. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для гуцульських говірок: *Балабан* 'неспритний, незграбний чоловік, хлопець' [16, 10], *Бебех* знев. 'людина з великим животом, черевань, пузань' [5, 22], *Белей* 'бездара, лінюх' [16, 11] та 'дурний, лінивий' [5, 23] (зазначимо, що цю лексему подано й у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (далі – ВТССУМ) з позначкою *зах*. і значенням 'пентюх, дурень' [4, 74]), *Бенда* знев. 'повна жінка' [16, 12], *Гаман* 'злодій, злочинець' [16, 33] (припускаємо, що це прізвище може мати й інше походження, оскільки апелятив *гаман* відомий у літературній мові зі значеннями 'шкіряна сумочка для грошей', 'торбинка для тютюну, люльки та іших дрібних речей, кисет' [4, 220]), *Горбуля* знев. 'людина з горбом' [5, 47], *Нетяга* – у словнику гуцульських говірок апелятив *нетяга* подано з ремаркою *лайл*. як назву недбайливої, повільної людини [5, 132], а в розмовному українському мовленні він відомий зі значенням 'бідна, неімуща людина' [4, 782], *Фаріон* 'інтриган, злодій, фарисей' [16, 206], 'інтриган, брехун' [5, 195] (ВТССУМ подає лексему *фаріон* 'інтриган' з позначкою зах. [4, 1529], отже, імовірно, вона властива й іншим говіркам південно-західного наріччя).

В основі творення відомого на Луганщині прізвища *Бабраков*, вірогідно, лежить відомий у гуцульських говірках апелятив *бабрак* 'невдаха, невправний чоловік' [16, 10] або 'неохайна людина' [5, 19].

3. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для південноволинських говірок: *Карачун* 'людина з кривими вигнутими назовні ногами' [15, 27] (зауважимо, що в білоруській мові лексема *карачун* має значення 'згорблена, сутула, кривонога людина' [6, 18]), *Царук* 'дуже мала на зріст людина' [15, 33], *Циба* 'довгонога людина' [15, 33] (у ВТССУМ апелятив *циба* подано з позначкою *діал*. і значенням 'довга нога' [4, 1582]).

4. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для наддністрянських говірок: *Баланда* 'базікало' [23, 45], *Лабай* 'людина з великими стопами' [23, 158], *Сковира* 'сварлива жінка' [23, 240], *Чепура* 'чепурна, охайна людина' [23, 273]. На Луганщині зафіксовано також прізвище *Валюх*, яке, на нашу думку, може походити від апелятива *валюха* 'неохайна людина, нехлюя', відомого у наддністрянських говірках [23, 66].

5. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для поліських говірок: *Баюн* знев. 'базіка' [1, 1, 12], *Кривець* 'такий, що має криві ноги' [1, 1, 252], *Левшун* 'лівша' [10, 113; 1, 1, 280], *Малимон* знев. 'вайлувата, незграбна людина, тюхтій' [10, 122], *Манько* 'лівша' [1, 1, 304], *Стус* 'ледача людина, ледар' [10, 207].

Антропонім *Баберчук* міг бути утворений за допомогою продуктивного суфікса *-чук* від діалектного апелятива *бабера*, відомого в поліських говірках зі значенням 'товста жінка' (згруб.) [1, 1, 4].

Прізвище *Доденко* утворено продуктивним патронімічним суфіксом *-енко* від прізвиська *Дода*. У західнополіських говірках апелятив *дода* відомий як зневажлива назва товстої неповороткої жінки або високої жінки [1, 1, 137].

6. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для нижньонаддніпрянських говірок: *Букша* знев. 'чоловік або хлопець із гладким обличчям' [21, 1, 112], *Бурбело* фам. 'насуплена, похмура людина' [21, 1, 113], *Бурко* 'буркотун' [21, 1, 115], *Гергель* ірон. 'висока, незграбна людина' [21, 1, 224] (зауважимо, що в степових говірках зафіксовано лексеми *герголя* 'висока на зріст жінка' [11, 293] та *гергуль* 'нерозторопний високий чоловік' [11, 295], апелятив *гергуль* використовують також у полтавських говірках як глузливе прізвисько довгошийої, незграбної людини [3, 24]); *Жигайло* 'проноза, підбурювач' [21, 1, 315], *Коструба* 'нечоса, нечупара, кудлач' [21, 2, 205] (зазначимо, що апелятив *коструб* у західноволинських говірках відомий як зневажлива назва задерикуватої людини [7, 142], у гуцульських говірках його вживають для номінації неохайної людини [16, 85], з таким же значенням цю лексему фіксує ВТССУМ [4, 579]), *Кручак* знев. 'придуркуватий чоловік, хлопець' [21, 2, 221], *Лашко* ірон. 'вайло' [21, 2, 246], *Пампура* 'великий на зріст і дуже гладкий чоловік' [21, 3, 73], *Шлапак* 'нестатурний і низький на зріст чоловік' [21, 4, 240].

Прізвище *Байдалов* може бути утворене від діалектної оцінної назви *байдала* 'нероба, ледар' [21, 1, 58].

Прізвище *Кондра*, можливо, походить від оцінного апелятива із значенням 'капризна людина' (пор. діалектне дієслово *кондричитися* 'вередувати, капризувати' [4, 564] та відомий нижньонаддніпрянським говіркам апелятив *кондрик* фам. 'капризна, нервова дитина' [21, 2, 196]).

7. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для степових говірок: *Бацман* 'повна дитина' [11, 113], *Буц* 'сердитий, надутий чоловік' [11, 185], *Кметь* 'хитрун' [11, 607] (припускаємо й інше значення прізвиська, яке лягло в основу цього прізвища: у ВТССУМ подано апелятив *кметь* з позначкою *заст*. і значенням 'селянин, хлібороб, кріпак, наймит' [4, 548]), *Чалий* 'немічний, в'ялий, кволий' [11, 1326] (зазначимо, що це прізвище могло бути пов'язане й з мастю коня, якого мала людина: пор. у літературній мові прикметник *чалий* має значення 'сірий, сіро-коричневий (про масть коня)' [11, 1593], саме на таке його походження вказує Ю.К. Редько [18, 88]), *Шмара*. 'неохайна людина' [11, 1392].

8. Прізвища, утворені від апелятивів, характерних для полтавських говірок: *Келембет* 'чоловік високий на зріст' [19, 41], *Мацапура* знев. 'неохайна, брудна людина' [19, 52; 3, 59].

9. Прізвища, утворені від апелятивів, зафіксованих у різних говірках української діалектної мови, при цьому семантика аналізованих загальних назв може бути тотожною, близькою або відмінною у різних діалектах:

Баглай – у нижньонаддніпрянських та полтавських говірках апелятив має значення 'ледар, ледашо' [21, 1, 55; 3, 13], у бойківських 'тюхтій' [14, 1, 39];

Байло – 'балакун' у нижньонаддністрянських говірках [23, 44] та 'неповоротка людина' в західнополіських [1, 1, 7];

Берко – у словнику нижньонаддніпрянських говірок цю лексему подано з ремаркою *ірон*. у значенні 'тюхтій, вайло' [21, 1, 77], у степових говірках це зневажливе прізвисько товстої людини [11, 124];

Верзун – у степових говірках для цієї лексеми зафіксовано значення 'людина, яка багато говорить' [11, 207], у полтавських – семантично близьке 'людина, яка говорить дурниці, вигадки, балакун' [3, 19]. Зазначимо, що у ВТССУМ з позначкою *діал*. зафіксовано лексему *верзуни* 'постоли' [4, 122], тому можна припустити, що аналізоване прізвище могло бути пов'язане й з назвою взуття;

Галабурда – у гуцульських говірках 'неохайна людина' [16, 33], у бойківських 'бешкетник' [14, 1, 157];

Галайко – у бойківських говірках 'криклива й дурна людина' [14, 1, 158], у західнополіських 'криклива людина' [1, 1, 84], зі значенням 'крикун, балакун' і ремаркою *діал*. фіксує цю лексему й ВТССУМ [4, 218];

Залога – 'нероба, ледар' у західноволинських та поліських говірках [7, 120; 10, 78]. Припускаємо й інше походження цього прізвища, оскільки ВТССУМ фіксує апелятив *залога* як діалектну назву зібрання, гурту людей на місці гуляння [4, 402];

Кирик – апелятив використовують на позначення людини низького росту в нижньонаддніпрянських [21, 2, 166] (у словнику лексему супроводжено ремаркою

жарт. або *ірон*.), степових [11, 588] та полтавських [19, 42; 3, 44] говірках; у степових говірках аналізований номен має ще одне значення – 'п'яничка' [11, 588];

Легейда – у степових говірках для апелятива зафіксовано значення 'бруднуля' [11, 717], у наддністрянських 'нероба, ледащо' та 'неохайна людина; нехлюя' [23, 160], з ремарками *зах*., *лайл*. і значенням 'недотепа' лексему фіксує ВТССУМ [4, 609];

Лейба – зневажлива назва ледаря в полтавських [19, 49; 3, 55], західнополіських [1, 1, 280] та степових [11, 720] говірках;

Пурик – у полтавських говірках 'людина товста, притоптувана, низька на зріст' [19, 75; 3, 84]; у словнику нижньонаддніпрянських говірок для аналізованої лексеми, супроводженої ремаркою *фам*. або *ірон*., зафіксовано значення 'малий на зріст чоловік (хлопець)' [21, 3, 300];

Рептух – цю лексему, що в літературній мові має значення мішок' [4, 1216], зафіксовано у степових та поліських говірках у переносному значенні: відповідно 'товста людина' [11, 1091] та 'товста, опецькувата дитина' [10, 185]; у нижньонаддінпярнських говірках відомий фонетичний варіант *рептюх* як іронічна переносна назва опецькуватої, неповороткої людини [21, 4, 7];

Хамула – у гуцульських говірках 'незграбний, вайлуватий чоловік [16, 210], у південноволинських 'вайло' [15, 33], у поліських 'неповоротка лінива людина [1, 2, 224].

Зафіксоване на Луганщині прізвище *Бамбуляк*, імовірно, утворене від діалектної оцінної лексеми *бамбула*, яку використовують як зневажливу назву неповороткої, незграбної людини в західноволинських говірках [7, 69], у поліських говірках апелятив уживають для номінації людини високого росту й міцної статури [13, 79] та тюхтія, нездари [1, 1, 10].

Прізвище *Бейлов* пов'язуємо з апелятивами *бейла*, *бейло*, які в діалектних словниках супроводжено позначкою *знев*., аналізовані лексеми відомі говіркам південно-західного наріччя: гуцульським – 'дурень, недотепа' [12, 24], 'ледар, ледарка' [16, 11], 'дурний, дурна' [5, 23] та бойківським – 'п'янюга' [14, 1, 48].

Прізвища *Гайда*, *Гайдин*, на нашу думку, співвідносні з діалектною лексемою *гойда*, відомою багатьом українським говіркам, так з ремаркою *ірон*. її зафіксовано в словнику нижньонаддніпрянських говірок у значенні висока жінка або дівчина' [21, 1, 239], з такою ж ремаркою й значенням 'висока тонка людина' її подає А.Т. Сизько в словнику діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини [19, 23], у степових говірках цей номен використовують для номінації високої худої людини [11, 321], а В.С. Ващенко в словнику полтавських говорів подає для аналізованої лексеми три значення: 'легковажна, неохайна жінка', 'іронічне прозивання великої людини', 'незграбна людина' [3, 26]. У бойківських говірках відома лексема *ґойда* 'нероба, ледар' [16, 1, 178]. Припущення про діалектне походження аналізованих прізвищ висловлює й російська дослідниця І.А. Корольова, зауважуючи, що в смоленських говірках російської мови побутує апелятив *гайда* 'високорослa жінка' або 'неохайна жінка' [8, 80]. Щоправда, Ю.К. Редько вважає прізвище *Гойда* утворенням від звуконаслідувального слова, а

антропонім *Гайдай* відносить до тюркських за походженням (від *haydi* – легкий, вільний) [18, 181, 191].

Прізвище *Кокоша* могло бути утворене від діалектного прикметника *кокошний* 'гордий, зарозумілий', зафіксованого в гуцульських та бойківських говірках [16, 81; 14, 1, 366] (пор. також відомий в українських діалектах апелятив *кокош* 'півень' [4, 552]).

Прізвище *Циндрик* має однаковий корінь з діалектними апелятивами *циндра* – у степових говірках 'легковажна жінка, молода дівчина високого росту' [11, 1315], *циндря* – у полтавських 'легковажна людина, вертихвіст(ка), вітрогон' [19, 90]; ці лексеми з ремаркою *діал*. і значенням 'легковажна людина, кокетлива пуста жінка' зафіксовано у ВТССУМ [4, 1584], у цьому ж джерелі наведено діалектний апелятив *циндрівник* 'той, хто пускає на вітер гроші, майно тощо' [4, 1584].

10. Прізвища, утворені на основі оцінних апелятивів, відсутніх у проаналізованих діалектних словниках, але наявних у ВТССУМ з позначкою *діал*. або *зах*.: *Блиндар* 'жебрак, старець' [4, 87], *Гирун* 'той, у кого коротка стрижка' [4, 235], *Лавута* 'дурень, бевзь' [4, 603], *Лапай* 'той, у кого великі незграбні лапи чи руки' [4, 606], *Луцак* 'мордань' [4, 629], *Пойда* 'непосида, побігайка' [4, 1023].

Прізвище *Буняк* однозвучне з апелятивом *буняк*, яке в діалектах має значення 'джміль' [4, 102]. Разом з тим, можна припустити й інше походження цього антропоніма, так, І. Єфименко, аналізуючи прізвище *Бунич*, не зафіксоване на Луганщині, наводить діалектну лексему *буня*, яка в українських говірках має значення 'неохайна дитина', а в російських 'чванлива, пихата людина, гордій' [6, 19].

Антропонім *Базалей*, імовірно, пов'язаний з діалектною оцінною назвою *базала* 'неповоротка людина' [4, 55], а прізвище *Змислий* є дієприкметником від діалектного дієслова *змислити* 'уявити, придумати' [4, 466].

Прізвище *Голда*, імовірно, етимологічно пов'язане з апелятивом *ґолда*, який у західнополіських говірках уживають як зневажливу назву високої худої жінки [1, 1, 120], а в західноволинських – для номінації тупої, розумово обмеженої жінки [7, 99]. Відоме на Луганщині й прізвище *Голдан*, утворене продуктивним суфіксом *-ан* з відтінком патронімічності від первісного прізвиська *голда*. Хоча першоносій аналізованого прізвиська міг мати й іншу ознаку, що підтверджує відомий гуцульським говіркам спільнокореневий апелятив *голдай* 'хлопець, чоловік із великими очима' [16, 37].

11. Прізвища, утворені від апелятивів, зафіксованих у російських говірках.

Антропонім *Бойторин* І.А. Корольова пов'язує з російським діалектними словами *бутора* 'той, хто багато й беззмістовно говорить' (вологодські говірки) та *батора* 'безтолкова людина' (смоленські говірки) [8, 78]; імовірно, такого ж походження відоме на Луганщині прізвище *Буторин*.

З діалектним прізвиськом *Бурим* 'той, хто не тримає сечу' та дієсловом *бурити*, яке в псковських, тверських і смоленських говірках російської мови має значення 'випускати сечу, не спитавшися', пов'язане зафіксоване на Смоленщині

прізвище *Буримов* [8, 79], у досліджуваному нами регіоні побутує прізвище *Бурим* (зазначимо, що в українській діалектній мові є семантично близьке до аналізованого апелятива дієслово *бурити* 'литися, сильно текти' [4, 102], 'багато й сильно лити' [21, 1, 114]).

З діалектним апелятивом *бизун* 'безсоромний волоцюга, задирака' (вологодські говірки) та відомим на Смоленщині прізвиськом *Бизик* 'безталанний залицяльник' пов'язує І.А. Корольова прізвища *Бизлов*, *Бизловський* [8, 80]; на Луганщині зафіксовано прізвища *Бизунов*, *Бизиков*, словотвірна будова яких свідчить про їхнє російське походження.

Ця ж дослідниця говорить про діалектне походження прізвища *Бавін* – від апелятива *бавуша* 'вайлакувата, млява людина' та дієслова *бавить* – 'баритися' [9, 88] (зазначимо, що дієслово *бавити* з позначко *діал*. подано й у ВТССУМ 'гаяти, барити' [4, 51]); на Луганщині зафіксовано такі прізвища з коренем *бав*-: *Бавика*, *Бавикін*, *Бавин*, *Бавін*.

Прізвище *Ваулін* дослідники пов'язують з діалектним апелятивом *ваула*, який відомий багатьом російським говіркам зі значеннями: 'заїка' (пермські), 'лінива людина' (оренбурзькі), 'неохайна людина' (володимирські), 'дурень' (смоленські) [9, 89].

Прізвище *Кайдаш* І. Єфименко вважає фонетичним варіантом діалектного апелятива *калдаш* 'фізично міцна, здорова людина' (тамбовські говірки), а антропонім *Кича* – похідним від російської діалектної лексеми *кича* 'неповоротка людина'. Зафіксовані на Луганщині прізвища *Лудин*, *Лудін* могли бути утворені від російського діалектного слова *луда* 'надокучлива людина', хоча дослідниця висуває й інше припущення, пов'язуючи антропонім *Луда* із словенським *luda* 'дурень, божевільний' [6].

Отже, як свідчить фактичний матеріал, переважна більшість прізвищ, утворених від діалектних апелятивів (90 з 97 проаналізованих, або 93 %), містить негативну оцінку зовнішності людини (*Бенда*, *Келембет*, *Луцак* та ін.) або, частіше, рис її характеру чи поведінки (*Баланда*, *Лавута*, *Сковира* тощо). Засудженню підлягає здебільшого неробство (*Дунда*, *Белей*, *Легейда*, *Залога*, *Стус*, *Байдалов*, *Баглай*, *Лейба* та ін.), неохайність (*Костру6а*, *Мацапура*, *Шмара*, *Галабурда* та ін.), обмежені розумові здібності (*Багрій*, *Батюк*, *Кручак*, *Лавута*). Негативну оцінку часто виражено й у коментарях, які подано до аналізованих лексем у діалектних словниках: іронічне, зневажливе, лайливе. Лише три прізвища містять позитивну оцінку: *Джус* 'кмітливий, спритний хлопець, підліток', *Чемсак* 'моторна, жвава людина', *Чепура* 'чепурна, охайна людина' та ще чотири – нейтральну: *Гирун* 'той, у кого коротка стрижка', *Левшун* та *Манько* 'лівша', *Змислий* 'здатний до придумування'. Це підтверджує неодноразово висловлювану багатьма дослідниками тезу, про те, що оцінці частіше підлягають негативні риси, ніж позитивні: мовці вербалізують відхилення від норми, маючи на меті виправити його.

Дослідження сучасних прізвищ Луганщини, утворених від діалектних лексем, відомих у різних регіонах України, дозволяє з'ясувати чимало проблем не лише

антропонімії, а й загалом теорії номінації, зокрема простежити особливості репрезентації категорії оцінності в діалектному мовленні. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розширенні джерельної бази та поглибленому з'ясуванні семантики й можливої географії діалектних оцінних номенів.

Література

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій ; передм., комент. В. В. Кравченка. – Х. : Основа, 1991. – 256 с.
3. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів / В. С. Ващенко. – Вип. 1. – Х. : Вид-во ХДІ, 1960. – 107 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. і CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.
5. Гуцульські говірки : короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Л., 1997. – 232 с.
6. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.
7. Королева И. А. Диалектные фамилии / И. А. Королева // Рус. речь. – 2000. – № 1. – С. 77–83.
8. Королева И. А. Фамилии с диалектными основами / И. А. Королева // Рус. речь. – 1999. – № 2. – С. 87–92.
9. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.
10. Матеріали до словника говорів бузько-інгульського ареалу (Миколаївська обл.) / [Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. П. Тимченко, В. П. Токар]. – Миколаїв, 1985. – Машинопис. Зберігається в Інституті української мови НАН України.
11. Неґрич М. Скарби гуцульського говору : Березови / Микола Неґрич. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.
12. Никончук Н. В. Из лексики полесского села Листвин Словечанского района Житомирской области / Н. В. Никончук // Лексика Полесья. – М. : Наука, 1968. – С. 79–92.
13. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 т. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Т. 1–2.
14. Паламарчук Л. С. Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки Вчорайшенського району Житомирської області / Л. С. Паламрчук // Лексикографічний бюлетень. – Вип. 6. – К., 1958. – С. 22–35.
15. Піпаш Ю. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.) / Юрій Піпаш, Борис Галас. – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. – 266 с.
16. Редько Ю. К. Проспект "Словника українських прізвищ" / Ю. К. Редько // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. пр. – Вип. 2. – К. : Наук. думка, 1995. – С. 145–153.
17. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
18. Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини / А. Т. Сизько. – Д., 1990. – 100 с.
19. Сімович В. Українські прізвища з хрещених імен / Василь Сімович // Праці : у 2 т. – Т. 1 (Мовознавство) / В. Сімович ; упорядкув. і передм. Людмили Ткач. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. – С. 223–227.
20. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
21. Чучка П. Діалектна база прізвищевих назв і проблеми правопису прізвищ українців / Павло Чучка // Діалектна мова : сучасний стан і динаміка в часі (до 100-річчя професора Ф. Т. Жилка : тези доп. Міжнар. наук. конф.). – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 211–212.

22. Шило Г. Наддністрянський реґіональний словник / Гаврило Шило. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

Анотація

У статті проаналізовано прізвища, в основі творення яких лежать діалектні оцінні номени, що побутують у різних говіркових масивах сучасної української мови. Визначено, що твірні назви можуть мати різне експресивне забарвлення, про що свідчать відповідні позначки в діалектних словниках (зневажливе, іронічне, фамільярне, жартівливе), та містити оцінку різних якостей людини – фізичних і психічних. Установлено, що більшість аналізованих прізвищ утворено від назв з виразною негативною оцінкою.

Ключові слова: прізвище, оцінна назва, позитивна оцінка, негативна оцінка.

Аннотация

В статье проанализированы фамилии, образованные на основе диалектных оценочных номенов, употребляющихся в различных говорах современного украинского языка. Показано, что производящие названия могут иметь различную экспрессивную окраску, о чем свидетельствуют пометы в диалектных словарях (пренебрежительное, ироническое, фамильярное, шуточное), и содержать оценку различных качеств человека – физических и психических. Установлено, что большинство анализируемых фамилий образовано от названий с выразительной негативной оценкой.

Ключевые слова: фамилия, оценочное название, положительная оценка, отрицательная оценка.

Summary

The article deals with the analysis of family names the basis of which formation is created by dialectal evaluation namings used in different dialects of the modern Ukrainian language. It has been shown that the productive names can have different expressive coloring which is proved by corresponding marks in dialectal dictionaries (such as disparaging, ironical, familiar, comic) and can have an evaluation of different features of character of a person including the physical and mental ones. It has been proved that the majority of the family names analyzed have been created from names with expressive negative evaluation.

Keywords: family name, evaluation name, positive evaluation, negative evaluation.

УДК 81'367.4

Филатова Е.В.,
кандидат филологических наук,
Донецкий институт туристического бизнеса

ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ И СИНТАГМА КАК РЕАЛЬНАЯ ЕДИНИЦА ПОРОЖДЕНИЯ И ВОСПРИЯТИЯ РЕЧИ

Традиционная и современная теории членов предложения дают развёрнутую структуру главных и второстепенных его членов.

Господствующая структурно-семантическая теория предложения утверждает, что предложение строится на основе соответствующей структурной схемы в результате её распространения с помощью **отдельных лексических распространителей**. В то же время приверженцы этой теории согласны с тем, что